

ЈЕЛИЦА РАЈКОВИЋ

ЗНАЧАЈ И ЗНАЧЕЊЕ КОЛА У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ТРАДИЦИЈИ

Културни идентитет народа чине сви изрази његовог националног духа, у које спадају: вера, језик, обичаји, ношња, књижевност, уметност, архитектура, друштвено уређење, итд. Сваки народ има своје особености по којима се разликује од других и које га чине оригиналним. Слепо копирање и претапање у туђе културне обрасце води губитку идентитета једног народа и због тога је стална брига о очувању свих елемената националне културе један од основних задатака сваке озбиљне националне елите.

Основне одлике кола

Сваки народ има своју националну игру. Кроз њу он демонстрира свој дух, своје идеале, своју филозофију живота. Истовремено, национална игра представља народ и његове вредности. Она је његова слика пред светом. Ако желите да сазнате нешто више о једном народу, најбоље је да погледате његову националну игру.

Српска национална игра је коло. Играњем кола веровали су стари источни народи да од словенских богова могу измолити: животну снагу, благостање, здравље, родне године и напредак у кући. Енергично кретање, љуљање, окретање у ритму словенски богови радо гледају, па су зато стари Словени веровали да се на свечане дане и сунце окреће од весеља и уживања. Игре су изузетно занимљиве и атрактивне и од стране публике увек добро

примљене. Играње у кругу је, поред осталих симболичких кореспонденција, идентично и човековом поимању простора у архитектури: прве човекове куће-склоништа имале су кружну основу. Затворен круг представља једноставан, крајње строг, али истовремено савршен облик, јер сви играчи изводе исте кораке и покрете, држе се на исти начин.

У српској традиционалној пракси се у функцији означавања појединих облика игре уз музику, употребљавају и речи *коло* и *оро*. *Коло* је термин који се првобитно користио у динарским крајевима, а потом и у областима које су у највећој мери насељене динарским становништвом као што су западна Србија и Шумадија, док се реч *оро* везује за јужне српске пределе и Црну Гору. Ове речи имају вишеструко значење:

- Облик игре у простору (најчешће кружни) у коме је већи број играча међусобно повезан;
- Група људи који играју
- Играчки скуп (игранка)
- Врста игре

У читавој западној Србији су се до пре неколико деценија користили глаголи *шетати*, *одати*, *колати* да означе телесне покрете који су се изводили уз песму, а без обзира на то што су се могли изводити у облику круга, полукруга и наспрамних линија.

Коло је савршена аудиовизуелна слика некада основног српског погледа на свет, који подразумева саборност, заједницу, једнодушност. У колу су сви повезани у један ланац, сви чине једну целину, све носи исти ритам. Затворен круг представља једноставан, крајње строг, али истовремено савршен облик, јер сви играчи изводе исте кораке и покрете, држе се на исти начин. У

колу сви гледају једни у друге, упућени су на ближње до себе, без којих коло не постоји.

Саборност кола је у супротности индивидуалним играма других народа које истичу самосталне играче или плесне парове. Коло одбацује самодовољност појединца или пара и хрли широј заједници. Коло је свенародна игра и управо жели да истакне јединство духа.

У колу има места за сваког ко је кадар у коло се ухватити. У колу играју сви: од деце до старца, и добри и мање добри играци, и лепотом најистакнутији и мање маркантни појединци, и женско и мушко, и богати и сиромашни. У колу нема вештачких, већ само природних разлика међу људима.

Коло је национална игра у коју се сабирају и гости и домаћи, представници различитих српских крајева и земаља. Коло је и породична игра у којој деда и баба играју до сина, снаје и своје унучади. Коло је и љубавна игра у којој се момак хвата до девојке или девојке загледају момке. У српском колу, ма колико оно било јединствена целина, свако игра својим стилем. Свако покушава да својој игри да неку оригиналну црту која би показала његову индивидуалност, а да при том остаје нераздвојни део једног истог кола.

Музички ритмови кола су различити према српским крајевима, као и начин игре, али је за све једнак култ заједништва. Коло уме и да посебно истакне заслужне појединце: било играњем на челу или крају кола. Коловође постају они који то заслужују као најбољи играчи или им то следује као обавеза према неком од народних обичаја. Јер, коло је зачин многим српским обичајима, посебно весељима.

После кола јавља се леса — ланац играча постављених у правој линији или у две наспрамне врсте са правцем кретања лево и десно, напред и назад.

Соло играње или играње у паровима реткост је у средишним деловима Србије. Јавља се углавном у обредним играма (*додоле, лазарице, краљице*). Те су игре веома старе и траг су паганских обреда за плодност, кишу или представљају траг старинских обреда са игром поводом рођења, иницијације, свадбе или смрти.

Појам коло у три се у српској етнокорологији среће тек од 80-их година 20. века. Од самог почетка он није дефинисан као назив за одређену игру већ као назив за групу игара истог основног кореолошког обрасца. Играчки образац коло у три подразумева симетричну осмотактну структуру (4+4) са дихотомном, ређе трихотомном, унутрашњом организацијом фразе. Назив коло у три (корака) преузет је из народне праксе, као назив за одређену игру (локални термин из централне Србије). Како је познато, у народу се не групишу игре према њиховом основном играчком обрасцу, већ искључиво према називу. Само на овакав начин је освешћена диференцијација између игара. Из тог разлога постоји велики број назива за један играчки образац.

Коло се некада играло и код цркве, и на ратишту, и на свадбама и другим народним радовањима. Свуда је оно симболисало свијеност народа око заједничког идеала, исте жеље и опште среће. Његошевски посматрано, српску нацију бисмо могли дефинисати као *коло око Цркве*. Јер, Црква је творац српске нације и читав друштвени живот српског народа био је инспирисан јединственим погледом на свет. У свакодневним поздравима међу људима („Помаже Бог!“ и „Збогом“), здравицама („Здрав си! - Од Бога ти здравља!“) и многобројним народним умотворинама („Без невоље нема богомоље“), можемо лако увидети исти тај духовни утицај.

Момци или ожењени људи отпоцињали су шетњом играње на играчким скуповима, и то често уз вокално-

иструменталну пратњу, дајући посебан значај како почетку играња тако и самој игри. Након што се она изведе, следиле су друге игре по жељи коловође. Игре су углавном мешовите и изводе се најчешће у полукругу. Држање играча је у већини игара за појас, а само неколико игара се изводи у полукругу у којем су играчи спојени рукама спуштеним низ тело. Игра се на целом стопалу, тело је опуштено и играчи су увек усредсређени на средиште кола. У појединим играма, тело се може покретати лево-десно и то код мушкараца у раменима, а код жена у куковима.

Као најтипичнији (најраспрострањенији), уједно и најстарији представници игара из групе коло у три на подручју Србије јесу *кокоњеште*, *моравац* и *Жикино коло*. Изражена карактеристика влашке игре је ударање ногама о тло.

Паралелно са смањивањем активности некадашњег сеоског друштвеног живота, различити називи игара временом су заборављани. Поред тога постепено се хомогенизује и изузетна варијантност овог играчког обрасца која се може приметити у старијем играчком репертоару централне и западне Србије, и своди се на основни играчки образац. Из поменутих разлога, у играчкој пракси све више се среће само назив коло као назив, поред осталих значења које може имати, за одређену игру.

Као што је у народном животу љубав према игрању једно од првих психолошких објашњења зашто наш народ игра, тако је и у орским народним песмама (тј. песмама које се певају у току игре) љубав према игрању најчешћи покретач у игру.

Гледање момака и девојака у колу, о чему се говори у орским песмама, још један је разлог зашто се игра, баш и у народном животу. Под *гледањем* се

подразумева и узајамно посматрање младих, и њихово упознавање, и њихови разговори и шале за време играња, и поређење са другим девојкама и момцима, и одабирање:

*Фатајте се, б'јеле руке,
Гледајте се, црне очи!
Ој, да купимо,
Ој, младе момке,
Ој, и девојке,
Ој, да се виде,
Ој, и познаду,
Ој, да играју,
Ој, и да певају,
Ој, издалека,
Ој, и изблиза,
Ој, и познаници,
Ој, и незнаници.
Ој, после мене моја мати
У Косово заиграти,
Себи момка изабрати*

(Далматинско Косово, Врлика, Книн)

Питање о томе кад се игра, у народним орским песмама посматра се на два начина: прво, са временског гледишта, и друго, са гледишта доба живота и животних околности. Стихови:

*Је л' играјте, да играмо,
Данас оро, сутра нема!*
(Темска, срез Нишавски)

У песмама за игре има помена да се играње изводи, прво, у самоме селу, што потпуно одговара

традиционалном обичају играња на сеоској раскрсници, или „средсело!": У село оро големо (Горње Неродимље)

*Прођо' село –разби' чело;
Прођо' друго –разби' уво;
Прођо' треће –разби' плеће,
У четвртном колу игра.*

Као место за играње помиње се и простор код цркве или манастира, што је тако исто у складу са негдашњим обичајем играња на саборима приликом црквених и манастирских слава:

*Играло је Зетско колу
Пред Жупцијем манастиром.
(Бока которска)*

*Под Рударску цркву оро ми игра,
Оро ми игра, оро девојачко. (Лесковац)*

Има орских песама и са географски означеним местом на коме се игра:

*Две девојке колу воде
С ону страну саве воде.
(Далматинско Косово, врлика, Книн)*

*Игра колу на ливаде,
На трави зеленој.
(Пећ)*

Орске песме са мотивима који значе позивање у игру имају различите функције: ако се изводе у почетку сабора или игранке, оне обично служе као знак да народна

игранка почиње и да они који желе да играју треба да се прикупе. Тим позивима се наговештава и жеља за играњем:

Ај' те друге, да играмо!
(Косовска Митровица)

О' те друге, да играмо!
(Горње Неордимље)

Ор' се, бер' се, оро да беремо!
Бер' те, бер' те, мене не чекајте
(Гњилане)

Критеријуми поделе

Класификације играчког фолклора за сваку нацију и за сваку етно област стварају посебне потескоће и представљају најзахтевнији и најтежи део области територије фолклора. Игру као и музику тешко је дефинисати и оне су променљиве категорије, јер игра није исто за становнике динарског и банатског подручја, нити може бити исти смисао игре пре педест година и данас.

Први покушај класификовања игре, као општег појма, дао је знаменити фолклориста и оснивач српске етнокореологије, Тихомир Ђорђевић, 1907. године. Након 20-ак година, појављује се прва књига сестара Јанковић, у којој прихватају класификацију Т. Ђорђевића на *орске игре*. Нешто касније, 1939. године, истичу да је народна игра много шири појам од кола/ора, који обухвата народне играчке творевине најразноврснијих облика, од соло игара до скупних игара са неограниченим бројем играча. Године 1952. године, допуњују своју дефиницију указујући на општост овог термина, али не у односу на

друге врсте игре, већ у односу на синкретичност орских игара са другим облицима човековог испољавања као што су: музика, обредна и обичајна пракса, коришћење реквизита у игрању, итд. решавају проблем, тако што поменутоу обухватност плеса називају *народна игра*.

Формални критеријуми за поделу народних игара такође могу бити бројни, зависно од тога са које се стране игре посматрају. Ако се гледа ко их игра, оне се могу поделити на:

- дечије,
- женске,
- мушке и
- игре старијих

Познато је да деца имају своје нарочите игре. У већини крајева, деца се у игре старијих уопште нису мешала. Њихове игре нису претежно орске а уколико и јесу, то су шалјиве, имитативне или игре чија садржина сем чисто орских има и других елемената.

Мушке и женске игре су оне игре које играју само припадници једног или другог пола. Ове игре могу бити остатак некадашњих ритуала мушких или женских друштава а данас су чисто мушке игре такмичарске или игре у којима долази до израза вештина или снага, док искључиво женске игре могу бити коло удавача, невести или иницијанткиња.

Старији људи ретко играју. То се дешава у изузетним приликама када су нарочито расположени или када то налаже обред (*свекрвино* или *шарено коло* у свадбеном обреду).

Са становишта облика у коме се играју, игре се, сходно своме спољном изгледу, могу поделити на:

- групне игре (коло, леса) и
- игре са ограниченим бројем играча (соло, паровне и друге игре)

Са становишта музичке пратње игре се могу поделити на:

- игре без музике,
- игре уз песму и
- игре уз пратњу музичких инструмената

Неме игре се изводе баз икакве музичке пратње. Код њих као ритмички основ игре служи бат корака играча или звекет њиховог накита (*гламочко коло* и друге игре динарских планинаца).

Игре уз песму су такве игре уз које се увек певају песме са текстовима. У уској вези са текстовима су многе имитативне игре, где текст песме и покрет заједнички испуњавају садржину игре и њен су равноправан саставни део.

Неке обредне игре се увек играју уз песму а никако са инструменталном пратњом. Овде треба напоменути да се извештан број игара код нас увек играо уз текстове који се импровизују на лицу места (поскочице) или представљају неку врсту хронике савремених или прошлих догађаја (*козарачко коло*).

У последњу категорију могу се уврстити оне игре које се играју само уз инструменталну пратњу и код којих текстова песме никада није било или су заборављени. Могућа је и комбинација поменутих врста музичке пратње. У истој игри се одређени број тактова може играти уз песму а одређени број немо или уз музику.

За пратњу српских народних игара су се употребљавали свирала и гајде, док је оркестарско музицирање новијег датума. У Србију је доспело из Румуније посредством Рома који су отуда донели лауте (виолине) румунских лауташких оркестара. Блех оркестри су настали под утицајем војне музике.

Најзад, игре се могу разврстати и по својој структури. Критеријум је међусобни однос броја покрета и правца кретања. По карактеру играње је каткад мирно, каткад и развучено, сетно; живље, с лакоћом; живо, ситно; снажно, полетно, оштро, круто. Разноврсност облика зависи о роду и полу, о уобичајеном броју учесника, поретку, узајамном држању руке, о смеру играња, врсти корака, таласима и треперењу, пропратним покретима уз кораке и о нарочитим реквизитима што их играчи употребљавају.

Места на којима се игра јесу: куће, дворишта, вртови, гумна, ливаде, близина цркве или гробља, раскршће, тргови и др.

Главне прилике за игру су свадбе и друге породичне свечаности, радна села, покладе, већи и мањи верски и народни празници, уселивање у нову кућу и др.

Најопштије разврставање народних игара по суштини и намени, могло би их поделити на две велике категорије. То су:

- обредне и
- световне игре

Обредне игре су оне које су се некада изводиле у склолу разноврсних обреда, док би световне игре биле све остале. Не треба мислити да је ова подела непроменљива и да игре стално морају остати у истој

категорији. Игре су у сталном развоју. Обреди изумиру и нестају, док неке игре, које су се играле у њиховом саставу, остају да се играју и даље. На тај су начин оне нацивеле обред, постепено су губиле обредну функцију и постајале световне.

До данас су се код нас очувале две врсте обредних игара. Прве су оне које су се изводиле у саставу обреда чији је циљ био задовољење општих потреба, обезбеђење плодности, заштита здравља и слично. Ту играчи не играју за своје задовољство, већ у интересу заједнице, врше јавну функцију. Неке од њих су везане за адређене датуме (*коледа, лазарице и краљице*), док су се друге играле онда када је то било потребно (обреди за кишу, лечење болесника итд.). Насупрот обредним играма са јавном функцијом, стоје обредне игре које су у вези са значајним догађајима у животу личности. Веома се мало играло поводом рођења, нешто више о иницијацији - када су се игром млади уводили у круг одраслих - а веома често приликом свадбених церемонија. Играње поводом смрти и за мртве је занимљивост своје врсте.

Начин играња готово свих обредних игара прве врсте потпуно се разликује од стила играња данашњих орских игара. Стил и техника остали су окамењени, онакви какви су били у доба паганства, од кога нас дели више од хиљаду година. То може да послужи науци као једна од полазних тачака за проучавање структуре игре код наших далеких предака али те игре ни својом садржином ни начином играња нису привлачне за сценску примену. Ове обредне игре играју се веома ситним корацима, са минималним померањем удесно или улево и готово неприметним потскакивањем.

Многобројније су оне игре које су пратиле животни циклус. Оне су се играле да би својом мађијско-

обредном функцијом тобоже помогле човеку да преброди веома осетљиве и опасне прелазе из једног животног доба у друго. Ти су прелазе отпочињали чином рођења, настављали се обредима о иницијацији и свадби, да би се завршили смрћу - којом је људски животни циклус доведен до краја. Игре у оваквим приликама данас су обичне орске игре, посебно намењене одређеном тренутку. Врло је вероватно да су неке од њих у прошлости имале искључиво обредну функцију. Ове су игре сценски занимљиве, поготову ако се обрађују у склопу наведених обичаја или су у вези са њима.

Обредне игре које су се некада изводиле за опште добро данас су веома ретке јер су и обреди већ одавно превазиђени. Данас, на пример, више нико не верује да се игром може изазвати киша или излечити болест. Зато ће се те игре само укратко поменути, више ради информације и ради удовољења радозналости људи који се интересују игром. Играма из животног циклуса посветиће се нешто више простора пошто, како је речено, оне могу бити сценски употребљиве.

Коледарским играма називале су се оне игре којима је отпочињала календарска година. *Коледарске* су се игре углавном већ заборавиле али о њиховом постојању сведоче припеви обредних песама са рефреном *коledo*. Према нашим и словенским аналогијама, овим су играма наши пагански преци прослављали јачање сунчеве моћи о зимској солстицији и долазак новог животног и вегетативног циклуса. Учесници коледарских игара некада су се маскирали. Христијанизовани коледарски обред под називом *вертеп* изводио се до прошлога рата готово искључиво по варошима, поглавито око Саве и Дунава и у Војводини.

Следећа од обредних игара биле би *лазарнице*. То су опходи са игром које су изводиле девојке о Лазаревој

суботи. *Лазарице* имају и Грци али су оне у вези са нашим лазарицама само по називу. Играју се потпуно другачије, док се наше *лазарице* стилем и техником потпуно ослањају на наше обредно играње. У аграрним култовима је основни циљ пролетњих женских обреда био постизање плодности. Поред тога основног циља, *лазарице* су имале и елементе иницијације, пошто се веровало да се неће удати девојка која није учествовала у *лазарицама*. У овим играма се назиру и елементи култа змије.

Обредна игра под називом краљице изводила се око Ђурђевдана и Духова. Циљ ове игре сличан је претходној јер се у њој преплићу мотиви плодности и иницијације. Ова се игра у већини крајева везала за Духове за које се код нас још увек очувао пагански назив *русалије*. У многим предањима источне Србије краљице су се називале *русалке*. Тамо постоји и низ топонима под називом *русалијска гробља*. Мисли се да су се на таквим местима среле две групе русалки које су у међусобним борбама изгинуле. Сматрало се да две обредне групе при сусрету морају себи силом прокрчити пут, па је при сусрету долазило до љутих окршаја. У веровању старих Словена русалке су биле зла митска бића за које се мислило да настају од младих утопљеница. Једном годишње, у току *русалне недеље*, оне су излазиле из воде да би се крајем недеље повлачиле натраг све до истог доба следеће године. Поред већ поменутих елемената иницијације и плодности, ова би поворка могла бити остатак ритуала из култа русалки.

Обредна игра до доле данас је ретка пракса при мађијањима за кишу. Игра није везана за одређени датум, већ се изводила онда када је била потребна киша. У многим тимочким селима до доле су играле о заветини на дан св. Германа, за кога се веровало да је господар

атмосферске стихије. Тада се играла и посебна обредна игра под *записом*, што јасно говори о споју прехришћанских и хришћанских веровања. У селу Потркање код Књажевца, заветина је отпочињала ритуалним колом под *записом*. Коловођа је играо гологлав. До њега су се хватале четири девојке. Пошто би уз обредну песму коло три пута обишло запис, хватале би се и друге девојке.

Игре поводом рођења код нас су најмалобројније, ма да се тај чин пратио многим мистичним радњама срачунатим на одбрану новорођенчета и мајке од демона или злих погледа. Није искључено да су неке од ових радњи биле појачане обредном игром. Деца веома мало играју орске игре, већ се баве другом врстом забаве. Ова чињеница указује на то да је игра била озбиљна ствар у ритуалима из којих су деца била искључена. Нешто више се играло о крштењу и о првом шишању.

Првим јавним играњем у колу, девојчица почиње да се сматра девојком а дечак младићем. За улазак у прво коло код младића нема нарочитог церемонијала, док је при иницијацији девојака игра имала веома важну функцију.

У источној Србији, о Ускрсу је играло коло намењено иницијацији девојака. Иницијанткиња би на игриште доносила одређени број јаја и суму новца довољну да се свирачима плати коло. Ако би било више таквих девојака један би младић сакупљао јаја а други новац, којим би по редоследу плаћао свираче. Одабрани младић (већином рођак) повео би коло са девојком. Пошто би одиграли прво коло, девојка би примала честитке и од тада је постајала равноправни учесник свакога кола — улазила је у ред удавача.

Проигравање девојака о Ускрсу обављало се и у околини Београда а и у многим другим крајевима. У околини Бољевца, трећег дана Ускрса би се скупљале

удаваче на игру. У игри се гатало која ће се од њих удати те године. Игра се звала *Чубра Мара*. За време сеоске игранке одвајале би се у засебно коло и хватале за појас оне девојке које су се сматрале удавачама.

Игре свадбеног церемонијала и данас су многобројне. Њиховом студијом би се, бар делимично, могао реконструисати пагански ритуал словенске свадбе. Многе од данашњих свадбених игара некада су свакако биле обредне. Још уочи свадбе, девојка почиње да се опрашта од своје породице и друштва. Тада се у њеном дому приређивало *момино коло*. У *девојачком колу* девојка је даривала сватове. Пре поласка из родитељске куће, девојка би такође водила *девојачко коло*. Свекрва је невесту уводила у нови домаћи култ, уводећи је у кућу играјући и играјући са њом три пута око огњишта. *Свекрвино оро* означавало је завршну церемонију увођења невесте у нови дом. У околини Алексинца, по изласку из куће, *свекрвино коло* је морало три пута да је обиђе. После тога се изводило *девереко коло* а затим прелазило на остале игре. У источној Србији се за време свадбе играло *зечије коло*, да би се младенци плодили као зечеви. При крају свадбе се играло *шарено коло*. Њега би најчешће повео свекар а до њега би се ухватили невеста и младожења, свкрва, кум, старојко, па остали. У току игре млада је мењала место а младожења се хватао међу њене рођаке, затим би се враћали на своје место а свекрва би се хватала међу њих. Ово се радило да би и деца била шарена, тј. да би личила на чланове обе породице.

Играње поводом смрти данас је ретко. Успомена на њега има још у ужичком крају а у источној Србији је још жива пракса. Тамо је веома распрострањено *коло за душу* које се играло о заветинама као успомена на поједине покојнике. Овим се колом одавала пошта покојнику који је скоро умро али се и прекидала жалост. Онај који је

желео да је прекине пре времена, требало је да три пута заигра преко марамице у коју је стављен новац. Коло за душу се играло и о свадбама. Они који имају младе покојнике, плаћали би да свирачи одсвирају ово коло, како би и њихови покојни могли да учествују у свадбеном весељу. За играње око *привега*, обредне ватре која се палила о Белим Покладама за покојнике који су умрли без свеће, дрва би се сакупљала у селу а у игри су учествовали сви становници. После игре би се код *привега* приређивала гозба а око згаришта се играла обредна игра под називом марга. Сличан *привегу* је обичај алалија или олалија који се такође приређивао о Покладама. Око ватре би се играло веома кратко када би се најчешће одиграле орловка и четворка. Затим би се народ разилазио кућама.

Од осталих обредних игара треба поменути Иванданско играње и прескакање ватри. Као и многи други празници, хришћански празник св. Јована, који се у народу популарно називао Ивандан, један је од многобројних примера паганско-хришћанске симбиозе. Основни мотив овога празника је соларни култ а затим и култ ватре, што се види из чињеница да се празновао о летњој солстицији и да су се током игре прескакале ватре. Према веровању, тада сунце на небу три пута заигра и сам св. Јован је у народу имао епитет *игритељ*. Сунчево играње и епитет свеца јасно говоре о паганском пореклу овог празника и играња. Доказ су и писани извори да је црква осуђивала играње о овом празнику као паганско. Паљење обредних ватри и играње око њих било је познато свим словенским народима. Тада је падао општи словенски празник под називом Купала. Прескакање ватри и играње око њих имало је и чистилачки значај, јер се изводило као предохрана од болести. Има елемената и култа плодности, пошто се високо скакање

доводило у везу са високим растом усева. Сличан значај имале су обредне ватре о Покладама и Петровдану.

Световне игре данас сачињавају огромну већину српских народних игара. По својој садржини, оне су веома разноврсне. Имитативне и мимичке су оне игре чија се садржина не изражава само игром него и нарочитим покретима тела или изразима лица са циљем да се јасније илуструје садржина игре (Овако се бибер туца, Девојчица платно бели и друге). Озбиљне и веселе игре имају у себи таквих елемената који изазивају озбиљна (Тешко оро) или ведра осећања (Тројанац, Моравац и већина српских игара). Код ведрих игара има их које у себи садрже шале и хумора и које би се могле назвати шаљивим или хумористичким играма. Кроз садржину еротско-љубавних игара провлаче се љубавни мотиви. Игре у којима се показују разне вештине или имају такмичарски карактер могле би се назвати играма вештине и духа. Међутим, највећи број српских народних игара нема неке видљиве садржине ни нарочите намене, сем да забаве или освеже играче. Ове би се игре могле назвати забавне. Већ је напоменуто да се некадашња намена и садржина многих игара заборавила, па се оне играју једино у сврху забаве и исказивања животне радости и снаге.

У свакој групи разликују се поједини типови као главни представници, а сваки тип има и своје варијанте и своја посебна имена. Игра, као и целокупна народна уметност, доживљавале су, а и сада доживљавају многе промене. Оне нису устаљене ни у истом крају где су настале; преносе се у оближње и удаљеније крајеве па и тако настају промене и преиначења, прилагођавање домаћем локалном стилу, уношење нечега новог у локални стил. Зато се и не могу строго повући границе кореографских подручја; оне нису затворене а најмање

се поклапају с политичким управним границама. Разне врсте народних игара дотирају се и укрштају са другим врстама тако да их је, у извесним случајевима, тешко јасно разграничити и строго издвојити у посебну групу. Ипак је сасвим извесно да се свака класификација игара мора заснивати на њиховим суштинским и формалним карактеристикама.

Одлике игара неких етнокорелолошких целина

Стил играња у етнокорелолошкој целини централне Србије веома је занимљив: на нашим просторима нигде се игра толико не кити и не улепшава. Основни играчки образац се украшава поскоцима одоздо или одозго, преплетима, заплетима, треперењем, поцупкивањем, застајкивањем, варалицама, ударима (ноге у ногу), променом ритма у једном такту, усложњавањем корака (повећањем броја изведених корака у једном такту). Такт је најчешће четвртина, две осмине, што извођењу даје извесну опуштеност, те се посматрачу чини да се играчки обрасци ове области изводе спонтано, складно, лепршаво, логично, некако природно. Међутим, за такав начин играња потребно је велико играчко умеће и проживљавање игре и играња. Управо се кроз тако маштовито украшавање основног играчког обрасца испољава менталитет становника централне Србије, њихово поимање лепог. Домишљаност играча изразена је разноврсним украсима, којима се основни играчки образац веома често толико преобликује да га је тешко препознати.

Посебно место у фоклорној традицији Србије има Врање и његова околина. У прошлости, за вријеме Турака на феудалним имањима водио се бујан живот. Посебно су се неговале игре типа *чочек*, оријенталног порекла, у којем су девојке са изузетном профињеношћу

изводиле еротске покрете. Често су се при игри служиле марамицом, дефом и сличним. Однос према плесу био је веома култивисан, сваки нови покрет био је искушење за плесаче, нови доживљај за гледаоце. Положај тела, чврсто стиснуте руке, одмерено подигнута нога, одавали су плесаче пуне темперамента и проживљеног односа према игри. У игри *тешко оро*, у којем хармоничности линија што их чине поједини делови тела, посебну лепоту даје трајање покрета. Ишчекивање новог покрета, гестова, заокупља пажњу играча и гледалаца. Убрзавајући неосетно игру доживљај прелази из интелектуалне драматичности у опуштену раздраганост.

Кореографска област источне Србије, одлукују се веома живим играма и разноликим корацима. Игре прате гајде, дудук, двојнице и свирала; касније Цигани уводе ћемане (виолину). У доњем делу источне Србије, игре прате зурле и гоч. У области Нишаве игре спадају међу најживље у Србији. Најомиљеније су *чачак* (у леси) и *катанка*, обе у многим варијантама. Чести су духовити кореографски састави који показују смисао за шалу.

У кореографској области Косова и Метохије, српске сеоске игре носе у себи најстарије елементе словенског карактера. По селима се игра веома мирно, најчешће уз наизменично, развучено и сетно певање двеју по двеју играчица. При томе је карактеристичан отегнут узвик И!. Призренски тип игара надалеко је чувен као и призренска богата ношња, нарочито женска. Најомиљенија игра је *колач*. Лепе су старе српске игре, *стара призренка* или *разграњала*, *цоко*, *бре девојче*, *подуна мори подуна* и друге...

Војводина је јасно издвојена кореографска област чије су одлике условљене различитим утицајима. На овом равном и плодном тлу поред српских, буњевачких и сокачких игара дале су и игре националних мањина

(мађарске, румунске, словачке и русинске) свој допринос у стварању овог специфичног стила. Игра се ситно, скоро у месту, а индивидуална импровизација украсних корака и фигура изражена је нарочито у мушкој игри; карактеристична је импровизација, синкопираног ударања петом у земљу или петом о пету (дуплир), које се код добрих играча јавља готово у свим играма. Игре су раније пратиле гајде, данас их најчешће прате тамбуре. Најраспрострањеније су *бачко коло*, *банатско коло* и *сремско коло*. Варијанте се јављају као еснафска кола: *паорском*, *ратарско*, *мајсторско*, *занатлијско*, *опанчарско*, *чобанско* итд. *шаранац* је соло мушка игра која се задржала још око Вршца и Беле Цркве. Играње у паровима је заступљеније. Парови могу бити различито распоређени у простору: правилно по кружници или линији и слободно по кружном простору.

У кореографској области западне Србије цени се ситно играње и фино треперење тела у умереном темпу, али управо за такав начин играња потребно је велико играчко умеће. Већина игара изводи се у отвореном колу уз пратњу свирале, фруле и двојнице. Ово посебно одликује шетња (*шета*, *повоз*, *шеталица*, *шетаљка*, *одмор*) извођена уз вокално-инструменталну пратњу, са којом су мушкарци започињали играчке скупове. У западном делу око Обреновца, Шапца па идући према Ваљеву, играју се, поред поменутих игара, *колубарка*, *проломка*, *мачванка*, *цицварића коло* итд. У централној Србији, поред многих других, играју се *шумадинка*, *грузанка*, *тројанац*, *ташино коло*, *стара* и *нова влахиња*, *шета*, *тресковац*, *осмица*, *четворка*. Играње у западној Србији изводи у различитим формацијама: у кругу (затвореном колу), у којему у средини може бити један играч, и у полукругу, који се може спирлано увијати или садржати фигуру моста, односно *врата кола*, или пар

непознатих играча у средини, а може се и разбити у парове. Играње западног дела Србије одликује се снажним играњем, са целом површином стопала на тлу и савијених колена, која се у току играња не исправљају. Обрасци корака су једноставни варирају се наглашавањем корака, уситњавањем корака у такту, избацавањем слободне ноге, док је преплитање ногу у току играња за ове становнике веома тешко. У току играња, иако се игра снажно у свим областима, различито се прелази простор, а идући према југу играње постаје све разуђеније и крупније.

Игре су некада пратиле свирале, гајде, двојнице, а почетком 20. века хармоника и виолина, као инструменти већих могућности, обогатили су постојећу музички пратњу и тако подстакли народне играче ка импровизовању и стварању нових игара. Бројни свирачи, посебно на хармоници, допринели су изузетном развоју инструменталне традиције.

Закључак

Настанак народне игре губи се у далекој прошлости. Ипак, за сваки народ, може се рећи да су народне игре једна од његових главних карактеристика и одличја. Свака етничка заједница у својим играма има особености које је посебно обележавају и издвајају од осталих. Оне су тесно везане за живот народа, те стога одражавају његов дух, његова схватања и стремљења, заснована на материјалној и духовној култури у појединим етапама друштвено-историјског развитака. Код народне игре естетика осећања се изражава покретом, односно, живи истовремено у простору и времену. Језиком покрета често се може разумљивије изразити него говором.

Богатство народних игара извире из дубоког смисла народа да свој унутрашњи живот, тежње и осећања изразе игром и покретом велика разноврсност основних елемената, формација и стилови, сведочи о неисцрпној и бујној машти која је у овој области народног стваралаштва нашла свој снажни израз. Пратња игара песмом или музичким инструментима, уз велики број ритмова и мелодија, од најједноставнијих до најсложенијих, представља, такође, благо од огромне вредности са гледишта музичког фолклора. Читав низ мотива, по карактеру различитих, подстакао је народ и дао му повод за игру. Народне игре проистекле су из народног духа, и од великог је значаја неговање национално-васпитне културе. Наш народ је играма представљао све важне догађаје из наше културе, и оне су попримале обележја индивидуалности, аи у исто време постајале су и симбол уједињења. Иако се друштво непрестано развијало, народне игре у Србији су остале и даље важан фактор у свим видовима људских активности. Неговање народних игара представља знак будне националне свести и очување идентитета једног народа.

Литература:

1. Антонијевић, Д. (1980) Фолклористика у Србији. Етнолошке свеске 2: 15-22.
2. Бајић, В. Етнокореолошке целине <<http://www.фолклорсрбија.org/текстови-о-фолклору/61-етнокореолошке-целине-србије.html>> (2.5.2012.)
3. Бошковић, А. (2010) Кратак увод у антропологију. Београд: Службени гласник
4. Влаховић, П. (1982) Обичаји, веровања и празноверице народа Југославије. Београд: Београдски издавачки завод
5. Ђорђевић, В. Српске народне мелодије

6. Ђорђевић, Т. (1907) Српске народне игре. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, Српски етнографски зборник
7. Зечевић, С. (1983) Српске народне игре, II издање. Београд: Вук Караџић, Етнографски музеј
8. Илић Б, Јанковић Р (1986). Хајд` у коло. Београд: Нова просвета
9. Јанковић, Љ., Јанковић Д. (1963). Народне игре, Вкњига. Београд: Просвета
10. Јанковић, Љ., Јанковић Д. (1963). Народне игре, VI књига. Београд: Просвета
11. Ковачевић, Иван. 2005. "Из етнологије у антропологију. Српска етнологија у последње три деценије 1975-2005". У: Етнологија и антропологија: стања и перспективе, ЗБЕИ САНУ 21, 11-18, Радојичић Драгана (ур.).
12. Ковачевић, К. 1977. Музичка енциклопедија. Југославенски лексикографски завод: Загреб
13. Милојевић, М. Песме и обичаји укупног народа србског
14. Ристивојевић, Марија. 2009. Улога музике у конструкцији етничког идентитета. Етнолошко-антрополошке свеске 13(13): 117-130.
15. Тутњевић, С. (2010) Фолклор. Поетика. Књижевна периодика. Београд: Институт за књижевност и уметност